

SUMMATIV BAHOLASH SHAROITIDA UMUMTA'LIM MAKTABI O'QUVCHILARINING MEDIASAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH METODLARI.

Qodirova Dilnoza Abdusalim qizi

Termiz shahar 23-umumta'lim maktabi o'qituvchisi

dilnozaqodirova2402@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada o'qituvchilarning summativ ta'lim tizimida media va axborot savodxonligini rivojlantirish, media-ta'limni tizimli boshqarish va media savodxonligini oshirish uchun bir qancha metodik tavsiyalar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Mediasavodxonlik, media kompetentsiyasi, o'qituvchilarni tayyorlash, o'quv jarayonini o'zgartirish, raqamli savodxonlik

Kirish: Bugungi raqamli asrda mediasavodxonlik shunchaki mahorat emas, balki zaruratdir. Soxta yangiliklarni tan olishdan mas'uliyatli ijodkor bo'lishgacha, keng media landshaftini tushunish va kezish sayohati qiyin va foydalidir. Summativ ta'lim tizimi ushbu ta'lim ishida qimmatli vosita bo'lib xizmat qiladi va talabalarga murakkab media tushunchalarini tasavvur qilish va tushunishga yordam beradigan ko'plab dizayn variantlarini taklif qiladi. Baholash har doim ta'lim va ta'lim siklining muhim jihati bo'lib kelgan. Aniqlangan so'nggi ilmiy dalillar shuni ko'rsatadiki, summativ baholash tizimi imkoniyatlari haqiqatan ham talabalar o'rganishiga jiddiy ta'sir omil sifatida xizmat qiladi. Ushbu maqola munozarani ikkinchi darajali kontekstga kengaytiradi va rivojlanish istiqbollarni o'rganadi, bunda yuqori chastotali summativ baholashning mediasavodxonlikka ta'siri va umumta'lim maktablar qabul qilishi mumkin bo'lgan potentsial metodlarga jiddiy e'tibor qaratiladi.

Mediasavodxonlikni dars jarayonida rivojlantirishning turli metod va usulini taqdim etadi, bu esa o'quvchilarning media savodxonligini oshirish va media ta'limni mazmunli va integratsiyalashgan sinf amaliyotiga aylantiradi.

O'quvchilarni ommaviy axborot vositalarini baholashga o'rgatish: O'quvchilar ommaviy axborot vositalari uni kim yaratganiga, mo'ljallangan auditoriyaga va manbaga bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan noto'g'ri qarashlarga qarab o'zgarishini ko'rsatish orqali ko'rayotgan narsalarini baholashni o'rganadilar. Talabalarga raqamli resurslar va ma'lumotlar bazalarini qayerdan topish mumkinligini ko'rsatadi.

O'qituvchilar o'quvchilarni ishonchli va xavfsiz media manbalari va ishonchli kontent bilan ta'minlash. Turli media manbalarini solishtirish va taqqoslash, muhokamalarda turli media manbalarini ajratish orqali va elementlarni solishtirish orqali amalga oshiriladi. Ommaviy axborot vositalari qanday tahrirlashi va o'zgarishini muhokama qilish orqali, o'quvchilarga o'zlari ko'rgan yoki o'qigan narsalariga tanqidiy munosabatda bo'lishga o'rgatish paytida fotosuratlar yoki hikoyalarni o'zgartiradigan ommaviy axborot vositalari misollarini ko'rsatish darajasiga erishiladi.

Reklamadagi "haqiqat"ni ko'rib chiqish. Talabalarga qanday reklamalar sotmoqchi bo'layotganini va ularni mahsulotni sotib olishga ishontirish uchun qanday va'dalar yoki g'oyalardan foydalanayotganini aniqlashga imkon berish. O'quvchilar uchun ommaviy axborot vositalarini o'qituvchining o'zi namuna sifatida yaratish. O'quvchilarga taqdimotlar, videolar yoki veb-saytlar kabi darajalariga mos media yaratishga ruxsat berishi kerak. Qaysi usullar o'quvchi e'tiborini o'ziga tortadi deb o'ylaymiz? Biz bilamizki, agar kontent kuchli hissiy munosabatni uyg'otsa, uning qanday taqdim etilgani haqida o'ylash yaxshi bo'ladi. Ayniqsa, kontent informatsion bo'lishi kerak. Bu ma'lumotni qayerdan olinganligini va qaysi qurilma, ilova yoki platformada joylashganligini ko'rsatish kerak. Ko'pgina yoshlar o'z ma'lumotlarini birinchi navbatda Tik Tok va boshqa ijtimoiy tarmoqlar orqali olishadi, bu esa qiziqarli kontent va sharhlarni taklif qilishi mumkin. Bu kontent qachon nashr etilgan yoki yangilanganligini o'quvchilarga ko'rsatish kerak. Borgan sari tarmoqlarda kontekstdan tashqari nashr etilgan eski kontentni hozirgi yangiliklarning bir qismi sifatida ko'ramiz, shuning uchun biz har doim ham o'z qiymatida surat va videoga ololmaymiz. O'qituvchi tomonidan

rasm, video yoki sarlavha bo'ladimi, kontentga darhol hissiy munosabat uyg'otganida, ayniqsa o'qituvchi o'quvchidan ko'ra ko'proq qiziquvchan bo'lishi kerak!

Resurslar: O'quvchilardan haqiqiy yoki soxta yangiliklar yoki ikkalasining kombinatsiyasini aks ettiruvchi gazetani loyihalashtirishni so'rash va boshqa o'quvchilar har bir turni aniqlay olishlarini ko'rishlarini so'rashi kerak. Soxta yangiliklarni aniqlashga urinayotganda, o'quvchi qilish kerak bo'lgan birinchi narsa - xuddi shu voqea uchun boshqa manbalarni tekshirish. Ammo bu raqamlardagi haqiqatdan ham ko'proqdir. Turli manbalar turli darajadagi chuqurlikdagi turli tafsilotlarni xabar qilganligi sababli, o'quvchilar o'qish, tinglash yoki kengroq ko'rishda muammo bo'yicha to'liqroq va aniqroq nuqtai nazarga ega bo'ladilar. O'quvchilarga turli xil manbalar, jumladan, qaysilari ishonchli va qaysi biri noto'g'ri ekanligini ko'rsatadigan plakat yoki aql xaritasini o'qituvchining o'zi yaratishi kerak.

O'quvchilarda multimedia ko'nikmalarini rivojlantirish: 21-asrda ommaviy axborot vositalaridan xabardor bo'lishning muhim qismlaridan biri bu turli xil vositalardan alohida va birgalikda qanday foydalanishni bilishdir. Endi bizda matn, audio, video, kengaytirilgan reallik va 3D bosib chiqarish mavjud. Bizda ijtimoiy media va interaktiv media mavjud. Bizda kitoblar, gazetalar, filmlar va televizorlar bor, bloglarimiz bor. Bugungi kun talabalari dunyo bo'ylab sayohat qilishlari uchun bularning barchasini yaxshi bilishlari kerak.

Ommaviy axborot vositalarini o'zimiz shakllantiramiz Erkin, ochiq ommaviy axborot vositalari demokratik jamiyat uchun zarurdir. Media ta'lim kelajak avlodlar nafaqat ko'rganlari va eshitganlari bilan shakllanmasliklarini, balki o'zlari uchun ham o'ylashlarini ta'minlaydi. Haqiqatan ham demokratik jamiyatda odamlar boshlarini egib kelishmaydi, ammo bu farqlar "ko'pchilik qoidalari" mentaliteti bilan hurmat qilinadi. Bu qaysidir darajada, agar ommaviy axborot vositalari haqiqatan ham o'zi xizmat qilayotgan xalq vakili bo'lsa, u o'z fuqarolari tomonidan ko'tarilgan bahs-munozaralar, nizolar va savollarni yoritishi kerakligini anglatadi. Shu tarzda ommaviy axborot vositalari ham o'quvchida mediabilimni shakllantirishga yordam berishi mumkin va kerak.

Mas'uliyatli ijodkorga aylanish: Keng auditoriyaga xabar yaratish va tarqatish hech qachon oson bo'lmaydi albatta. Lekin o'quvchilarni ommaviy axborot vositalarining mas'uliyatli yaratuvchisi bo'lishga o'rgatish juda muhimdir. Ularning hammasi ham ommaviy axborot vositalariga kirmaydi, lekin o'quvchilar hayotining qolgan qismida har kuni ma'lumotni ishlab chiqadi va tarqatadi. O'quvchilarga ommaviy axborot vositalarining aqlli ijodkori bo'lishni o'rgatish va bu nima uchun muhimligini tushuntirish o'rgatishning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Media savodxonligi ko'nikmalarini rivojlantirish talabalarga bir necha asosiy usullarda yordam beradi:

- Bu tanqidiy fikrlash va tahlil qilishga yordam beradi. O'quvchilar media kontentini ishonchlilik, ishonchlilik, tarafkashlik va niyat uchun baholashni o'rganadilar.
- Bu ommaviy axborot vositalari ta'siridan xabardorlikni oshiradi. O'quvchilar ommaviy axborot vositalari munosabat, xulq-atvor va ijtimoiy normalarni qanday shakllantirishini o'rganadilar. Bu ularni manipulyatsiyaga kamroq moyil qiladi.
- U mas'uliyatli ommaviy axborot vositalarini yaratish va almashishni rag'batlantiradi. O'quvchilar o'zlarining ommaviy axborot vositalarini yaratishda axloqiy masalalar va oqibatlarini ko'rib chiqadilar.
- Axborot va raqamli savodxonlikni rivojlantiradi. Onlayn ma'lumotni baholash va raqamli vositalar va platformalarni tushunish media savodxonligining muhim ko'nikmalaridir.
- Fuqarolar ishtiroki va demokratiyani qo'llab-quvvatlaydi. Mediasavodxonligi maktab o'quvchilariga dezinformatsion kampaniyalar va noxolis yoki yolg'on xabarlarini tan olishga yordam beradi.
- Mediasavodxonlikni integratsiyalash o'quvchilarga aloqa o'rnatishga va takrorlanadigan tushunchalarni tan olishga yordam beradi. Bu chuqurroq o'rganish va o'tkaziladigan tanqidiy fikrlash qobiliyatlariga olib keladi.
- O'qituvchilar mediasavodxonligi bo'yicha keng ko'lamli ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga intilishlari kerak.

O'qituvchilar uchun mediasavodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishning ko'plab qiziqarli usullari mavjud.

- Biron bir voqea bo'yicha gazeta sarlavhalari yoki rasmlarini solishtirib, o'quvchilarga ramka va xabardagi farqlarni aniqlashini o'rgatish.
- Shubhali da'volarni bildiruvchi reklamani ko'rsatish orqali o'quvchilardan haqiqatni tekshirish va qo'llaniladigan ishontirish usullarini tahlil qilishni so'rash.
- O'quvchilarga o'sha davrdagi asosiy manbalardan foydalangan holda tarixiy voqeani tadqiq qilish. Keyin uni ikkilamchi hisoblar bilan solishtirish.
- O'quvchilarga muammo bo'yicha ikkita 30 soniyalik video reklama qilishni tayinlash kerak, biri axborot uslubidan, ikkinchisida ishonchli yondashuvdan foydalangan holda o'zaro ta'sirni muhokama qilsin.
- O'quvchilarni taniqli adabiyot yoki tarixiy shaxslar uchun ijtimoiy tarmoq profillarini yaratishga undash. Keyin aniqlik va ishonchlilikni tahlil qilish kerak.
- Stereotiplarni o'z ichiga olgan film/televideniye parchalarini ko'rsatish. O'quvchilarga ko'proq inklyuzivlikni tasvirlash uchun sahnalarni qayta yozishni so'rash kerak.

O'rganishni baholash uchun o'qituvchilar o'quvchilar ishida muayyan mediasavodxonligi ko'nikmalarini baholash uchun rubrikalardan foydalanishlari mumkin. Fikrlash insholari, taqdimotlar va ijodiy media loyihalari haqiqiy baholash imkonini beradi. Portfellar va media jurnallar ham vaqt o'tishi bilan hujjatlarni ishlab chiqishda yordam beradi. Asosiysi, baholashni faqat yakuniy mahsulotlarga emas, balki media xabarlarga kirish, tahlil qilish, baholash va yaratish bilan bog'liq fikrlash jarayonlariga qaratishdir.

Raqamli asrda yangi ta'lim tizimi sharoitida o'quvchilarda mediasavodxonligini o'rgatish bo'yicha metodik tavsiya .

1. O'quvchilarga sarlavhaga darhol munosabat bildirmasliklarini ayting. Hammasini o'qib, manbaga qaramaguncha, biror narsani oldinga yo'naltirmang, baham ko'rmang yoki retvit qilmang. Media savodli odam manbani tekshirishni biladi.

2. O'quvchilarga katta yoshdagilar donoroq bo'lishi mumkinligini tushuntiring. Yaxshi yangiliklarni qidiring: jurnallar, gazetalar va biznesda uzoq tarixga ega bo'lgan telekanallar. O'quvchilaringiz bilishi kerakki, tarix yuzlab yillarga borib taqaladigan gazeta va jurnallar bor. Agar malumot haqiqiy bo'lsa, manbalar uni qamrab oladi. Ommaviy axborot vositalaridan xabardor odam avval eski mutaxassislarni tekshirishni biladi.

3. Ularga tarafkashlik yolg'on degani emasligini o'rgating. Yoritish uchun juda ko'p yangiliklar bor. Ommaviy axborot vositalari nimani taqdim etishni qanday hal qiladi

Mediasavodli bo'lish - bu tarafkashlikdan xabardor bo'lish, shuningdek, haqiqatni gapirganda, noxolis bo'lish mumkinligini tushunishdir. Siz ko'rishni istamagan narsani ko'rsatadigan ma'lumotlar soxta yangiliklar emas.

OAVni xalqning eng yaxshi do'sti sifatida ko'rsatish. Demokratiya sharoitida axborot vositalari juda muhim. Saylovchilar, agar ular to'g'ri qaror qabul qilishsa, xabardor qilinishi kerak.

Oddiy bo'ling yangi dasturiy ta'minotdan birinchi marta foydalanishni o'rganish juda qiyin bo'lishi mumkin. Jarayonni iloji boricha sodda qilishga harakat qiling. Iloji bo'lsa, o'quvchilaringiz allaqachon tanish bo'lgan platformadan foydalaning. Masalan, til o'rganuvchilarning aksariyati elektron pochtdan foydalanishi yoki Google Classroom bilan tanish bo'lishi mumkin. O'quvchilarga fayllari elektron pochta orqali yuborilishni o'rgatish.

Giperhavolalarni yuborishni o'rgatish. Bu oddiy tuyulishi mumkin, lekin o'quvchilar brauzerga nusxa ko'chirish va joylashtirishim kerak bo'lgan havolani yarata olishi kerak. Nusxa ko'chirish va joylashtirishni o'quvchi bilishi kerak ular uchun giperhavolalar muhim ahamiyatga ega. Havolani o'quv platformangizga yoki uy vazifasi uchun elektron pochtaga nusxa ko'chirganingizda, kursor havolaning oxirgi raqamida turganda qaytish tugmasini (Enter tugmasi) bosning. Keyin havola ko'k rangga aylanadi va tagiga chiziladi.

Amaliy o'rganish mediasavodxonlikni oshirish uchun ularga nazariy bilimlardan tashqari turli xil media platformalar bilan amaliy tanishtirish juda muhimdir. Ularning ijtimoiy va an'anaviy media platformalarida mavjudligi ularga media vositalarining turli jihatlarini kuzatishda yordam beradi. Masalan, har bir o'quvchidan haftada bir marta o'zlari tanlagan gazeta jurnalini olib kelishlarini so'rash. Ularga muhim deb hisoblagan uchta sarlavhani o'qib chiqishlarini aytish. Shuningdek, ulardan onlayn reklamalarning istalgan ikkita skrinshotini olib kelishlarini so'rash mumkin. Bularni sinfdagi proyektorda ko'rsatish.

Motivlarni tushunish. Har bir ommaviy axborot vositasi, xoh u individual, xoh tashkilot bo'lsin, ma'lum bir asosiy motivlar asosida ma'lumot yaratadi. Bu tijorat, siyosiy, ijtimoiy yoki kun tartibini o'z ichiga olishi mumkin. Madaniyatni tushunish va ma'lumot ortidagi to'g'ri agentni tahlil qilish. O'quvchilar uchun mediasavodxonligini o'rganish uchun ajoyib boshlanish bo'lishi mumkin. Buni bir guruh o'quvchilarga amaliy ish bilan ta'minlash orqali amalga oshirish mumkin. O'qituvchilar ulardan tushunganlari asosida ko'rsatma berishlarini so'rashi mumkin. Keyin o'qituvchi ushbu fikrlarning har birini baholashi va muhokama qilishi mumkin.

Yo'nalish Ma'lumot har doim biror narsaga yoki kimgadir maqsadli bozor yoki maqsadli auditoriyaga qaratilgan. Tegishli misollar yordamida ommaviy axborot vositalarining maqsadli auditoriyasini va kun tartibi maqsadli auditoriyani tanlashga ta'sir qiladimi yoki yo'qligini aniqlashga yordam bering va bu ularga media xabarni nima uchun muayyan tarzda qabul qilishlarini oldindan bilishga yordam beradi.

Farqni aniqlash. Ommaviy axborot vositalarining mazmuni bir vositadan ikkinchisiga sezilarli darajada farq qiladi. Ularning har biri ma'lumotni yuborishning o'ziga xos usuliga ega. Negaki, bolalarga turli xil media kanallarini o'rgatish uchun dam olish kunlarida qiziqarli mashg'ulotlardan foydalanmaslik kerak. Bir ma'lumot mavzusini tanlab va o'qituvchi o'quvchilaridan hafta oxiri davomida istalgan 5 ta media kanalidan u haqida ma'lumot to'plashini so'rashi kerak. Undan kollaj yaratishini va uni sinfga olib

kelishini so‘rash kerak. Ulardan har bir kanal o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklarni ko‘rsatib, jadval chizishlarini so‘rash kerak. Keyinchalik batafsil muhokama qilish kerak.

Xulosa. Ommaviy axborot vositalari va uning to‘lib-toshgan ma'lumotlari har safar bizni o‘rab oladi va bizga nimadir aytishga harakat qiladi. O‘quvchilarga media vositalarini iste'mol qilishni o‘z o‘rniga qo‘yish va nimaga ishonishni tanlash o‘qituvchi va ota-onaga bog‘liq. Media turli madaniyatlarning kelib chiqishiga murojaat qiladi va aks ettiradi. U o‘quvchilarga boshlang‘ich bosqichidanoq ko‘plab narsalarni berish imkoniyatiga ega. O‘qituvchi va ota-ona tomonidan media adabiyotni rivojlantirish rejasini ishlab chiqishga bo‘lgan sa'y-harakatlar o‘quvchilarga bilimli, malakali shaxs bo‘lishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, mediasavodxonlik bugungi kunda o‘quvchilar uchun muhim qobiliyatdir. Integratsiyalashgan va keng qamrovli yondashuv va metodlarni qo‘llash orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarga zamonaviy media madaniyatida aqlli, axloqiy va faol ishtirokchilar bo‘lishlari mumkin. Mediasavodxonligini o‘rganish orqali rivojlantiriladigan qobiliyatlar 21-asr dunyosida maktab ta’lim tizimining muvaffaqiyati va farovonligi uchun juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024-yil 21-fevraldagi “yoshlar biznesini qo‘llab quvvatlash yili”da amalga oshirishdagi davlat dasturi to‘g‘risidagi PF-37-sonli farmoni. Lex.uz

2. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Media_savodhonlik](https://uz.wikipedia.org/wiki/Media_savodxonlik)

3. Eshmurzaevich Q. B. THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS'SPECIFIC CRAFT COMPETENCIES //International Journal of Pedagogics. – 2022. – T. 2. – №. 12. – C. 142-145.

4. Eshmurzaevich Q.B. O‘quvchilarning «texnologiya» fanida hunarmandchilikka oid maxsus kompetensiyalarini raqamli ta’lim muhitda rivojlantirishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari //Наука и технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. 123-127

5. Kadyrov B. E. The content of the development of students'creative skills regarding national craft in technology lessons //Science and Education in Karakalpakstan ISSN 2181-9203. – P. 123-127.

6.Кадыров Б. Э. ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ҲУНАРМАНДЧИЛИККА ОИД ТАЯНЧ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ ЭЛЕКТРОН АХБОРОТ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК МОДЕЛИ: DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.37.29.058> Қодиров Бахтиёр Эшмурзаевич Термиз давлат университети, педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 1-Махсус сон. – С. 128-132.

7. Panjiyevich XI SUN'Y INTELLEKTNING O'ZBEKISTONDA RIVOJLANISHI VA PROFESSIONAL TA'LIMDA QO'LLANILISHI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2024. – T. 4. – Yo‘q. 2. – 257-259-betlar.

8. Xuramov IP TA'LIM MUASASSALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VOSITALARI //"FAN, AMALIYOT VA TA'LIMDAGI INNOVATSION TRENDSLARI" XALQARO ILMIY KONFERENTSIYA. – 2022. – T. 1. – Yo‘q. 2. – 217-219-betlar. 4

9. Artikova G.A Matematikadan amaliy mashg‘ulotlar metodik tizimni maxsus texnologiyalar asosida takomillashtirish. Dis. – Toshkent, 2020 y., -136 b.

10.Barakayev M. Vozmojnosti i ispolzovaniya metoda “Analogiya” pri obuchenii matematike. – Gulistan, j.Nauchniy vestnik GulGU, № 2017/2, s. 62-66. 21.